

מִתְחַבְּרִים

יהדות מתוך הזדהות

פרשת חיי שרה | גיליון מס 71 | מרחסון תשפ"ה

התוכן:

מפקודיך אתבונן: מצוות פרשת חיי שרה
בפרשת השבוע: האלוקים אשר
התהלכתי לפניו
להיות יהודי: מצוות כלליות ידיעת ה'
והתורה
שאל נא: מרכזיות ארץ ישראל בתורה (א)

מפקודיך אתבונן (תהילים קיט, קד)

מצוות פרשת חיי שרה

א.	עבד המלך תועליות הרלב"ג	לספור ולבכות על מיתת אנשים כשרים	(בראשית כג, ב) ויבא אברהם לספור לשרה ולבכותה
ב.	תועליות הרלב"ג	לקבור את המת.	(כג, ד) תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני
ג.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	לרכוש אחוזת נחלה בארץ ישראל	(כג, כ) ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת:
ד.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	מצוות האב להשיא נשים לבניו	(כד, ד) כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק.
ה.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	אין לזרע אברהם לשאת אשה מבנות הכנעני	(כד, ג) ואשביעך בה' אלוקי השמים ואלוקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרב:
ו.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	בענייני מצוות לשמור מאד ולא להאמין ולסמוך על אדם אחר, רק בשבועה חמורה.	(כד, ג) ואשביעך בה' אלוקי השמים ואלוקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני
ז.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	אסור לזלזל ולבעוט במתנת שמים ובחסדי המקום.	(כד, ה) ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם: ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה, וכעין זה (דברים יז, טז) ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וזה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד:
ח.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	להאמין שהבטחת ה' תתאמת כמאמרה ולסמוך עליו	(כד, ז) ה' אלוקי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם:
ט.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	להתפלל על כל צרכיו ומשאלותיו	(כד, יב) ויאמר ה' אל-הי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדוני.
י.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	להיטיב ולגמול חסדים בגופו ובממונו לכל נצרך	(כד, יז) וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמאיני נא מעט מים מכרך. ותאמר שתה אדני ותמהר ותרד כדה על ידה ותשקה:
יא.	תועליות הרלב"ג	להודות לה' ולהשתחוות על כל אחת מהטובות והחסדים בחייו	(כד, כו) ויקוד האיש וישתחו לה'
יב.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	אין לאכול לפני קיום מצוה שנתחייב בה	(כד, לג) ויושם לפניו לאכל ויאמר לא אוכל עד אם דברתי.
יג.	תועליות הרלב"ג	אין להשיא את האשה בעל כרחה	(כד, נז) ויאמרו נקרא לנער ונשאלה את פיה, ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך:
יד.	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	יש לברך את הבת בשעה שעומד להינשא	(כד, ס) ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחתנו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שונאיו:

טו	הוראות ודרכי מוסר ללמוד מהתורה והמצוות	יש לאדם להשתדל לאהוב את אשתו	(כד, טו) ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאבה.
טז	תועליות הרלב"ג	אין לאדם לעמוד בלא אשה ולערב לא יניח ידו מהוליד בנים	(כה, א) ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה.
יז	תועליות הרלב"ג	יש לאדם לפעול למנוע מחלוקת מבניו לאחר מותו	(כה, ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם:

בפרשת השבוע

"ה' אשר התהלכתי לפניו"

כאשר הוצרך יצחק לשאת אשה, שלח אברהם את עבדו להביא לו אשה מחרן, והשביע את אליעזר ואמר לו (בראשית כד, ז): ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לִקְחָנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וְאֲשֶׁר דִּבֶּר לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לִי לֵאמֹר לְזַרְעִךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מִלְּאָכּוֹ לִפְנֵיךָ וְלִקְחָתָ אִשָּׁה לְבְנִי מִשָּׁם: והנה למרבית הפליאה כאשר אליעזר סיפר על שיחתו עם אברהם ללבן ובתואל, שינה בלשונו ממה שאמר אברהם "ה' אשר לקחני מבית אבי וגו' ואשר דיבר לי וגו'" ואמר: (שם כד, מ) "וַיֹּאמֶר אֵלַי ה' אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵי יִשְׁלַח מִלְּאָכּוֹ אִתָּךְ וגו'".

הדברים טעונים פשר. משום מה אברהם מציין את הטובות שעשה לו ה', ואליעזר משנה ואומר: 'ה' אשר התהלכתי לפניו'.

ובפשטות אפשר ליישב שכאשר דבר אליעזר ללבן ובתואל וביקש מהם לתת את בתם, לא היה נכון שיבזה את ארצם ומולדתם בפניהם, ויאמר להם שה' לקח את אברהם מבית אביו וארץ מולדתו, שלא היו רצויים לפני ה', ועל כן מפני השלום תיקן דבריו ואמר, שה' אשר התהלכתי לפניו הוא ישלח מלאכו לסייעני לקחת אשה מכאן. אולם צריך לומר עוד, שהבין עבד אברהם שכך נכון לתרגם את דברי אברהם, שכאשר אברהם בעצמו ציין את אלוקות ה' על עצמו, הזכיר בענותנותו את גודל טובות ה' עמו, אשר הוציאו מבית אביו ונשבע לו על הארץ. אולם לפי האמת שהכירו את גודל עבודתו של אברהם יותר מתאים לומר שה' הוא אלוקיו בהיותו עובדו ומתהלך לפניו. על דרך זו מסופר על מרן הח"ח שהוצרך לבקש ישועה למאן דהו, ונכנס לעזרת נשים שאין שם אדם, ותלמיד אחד נעמד להאזין לדבריו, וכה התפלל הח"ח: ה' יתברך שזיכית אותי לחבר למען כלל ישראל את החפץ חיים ואת המשנה ברורה, שלא הייתי זכאי לכך ורק בגודל רחמיך זכיתני בדבר הגדול הזה, כך תרחם עלי ותשמע בקשתי ותשלח רפואה שלמה וכו', שנראה ברור שהח"ח רצה לעורר זכות הזיכוי הרבים שהיה לו, אלא שכך ראוי לדבר לפני ה', לדבר על טובותיו ועל רחמיו, ולא להתפאר במעשים הטובים שלעומת גדלו וטובו, כל מעשי אנוש הם מועטים וקצרים. והעצה היא להזכיר את המעשים הטובים בתוך הזכרת חסדי המקום עליו.

אותו החזיון אנו רואים בפרשת ויחי, אצל יעקב אבינו שכאשר בא לברך את בני יוסף, אמר: (בראשית מח, טו) הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְנוּ אִתִּי לִפְנֵי אֲבֹתָי וְיִצְחָק, הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה. כלומר, שה' הוא אלוקים לי בכך שהשגיח והיטיב עמדי, ועוד בכך שהאבות עבדו את ה' והתהלכו לפניו.

וגם כאן הננו רואים שביחס לעצמו, בענותנותו, לא הרהיב יעקב אבינו עוז להזכיר לפניו קונו את זכויותיו ועבודתו לפני השי"ת, אלא הזכיר רק את טובת ה' עמו מעודו. אולם ביחס לאבותיו שחייב בכבודם, הזכיר את עוצם עבודתם לפניו יתברך. והיינו ששני עניינים אלו מה שה' היטיב עם האבות ומה שהאבות התהלכו לפני ה', הם שני צדדים של אותו מטבע, שה' הוא אלוקי האבות. והכל עניין אחד, ונמצא שאליעזר לא שינה במהותו של דבר, רק תירגם את הדברים בסגנון אחר.

יש משמעות רבה למעשה לדברים אלו לגבי הכוונה בברכת אבות שמעכבת את קיום חובת התפילה, כשאנו אומרים "אלוקי אבותינו אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב", זה כולל שני כוונות כאחת, מצד אחד האלוקים שאברהם יצחק ויעקב עבדו לפניו במסירות בכל כוחם ופרסמו את שמו כאלוקים בעולם, ועל כן ה' נקרא על שמם כאלוהיהם. ומצד שני האלוקים שהיה מסור ביותר לאברהם יצחק ויעקב, וכרת עמם ברית להיות דואג להם ולבניהם אחריהם. מערכת היחס היא הדדית.

טבעי להיות יהודי

פרק מז: מצוות כלליות - ידיעת ה' וידיעת התורה

כלל תפקידו של האדם, כולל מצוות כלליות ומצוות פרטיות, באמרנו מצוות פרטיות כוונתנו למצוות שהאדם פועל בהם באחד מכוחות הנפש, המקבילות לאחד משלשת תחומי מחלקות המצוות שפרטנו בפרקים הקודמים: צדקה ומשפט, עבודת ה', קדושת ישראל. אולם תחילה עלינו לבאר ולהרחיב בעניינם של מצוות כלליות, כלומר שהם יסודיות ומקיפות את כלל התחומים האמורים, והם כמבוא ותנאי מוקדם לקיום כל המצוות למחלקותיהן.

והראשונים שבהם הם מצוות האמונה וידיעת השי"ת ותולדותיהם היראה והאהבה הדביקות והבטחון, שאף שהם שייכים בייחוד למחלקת עבודת ה', הם גם סיבות כלליות ושרשים לקיום כל המצוות, וכבר עסקנו בהם. אמנם יש מצוות נוספות שהם כלליות והעיקרי שבהם היא מצוות תלמוד תורה, שנוסף על כך שהיא שורש לקיום כל המצוות, שאם לא ילמד האדם על חובתו היאך ידע מה מוטל עליו לעשות.

אך מלבד זאת יש בה עצמה מכל שלשת חלקי הקיום, כי זה גם יושר ומשפט לדעת את כל חוקי היושר ואת כל מה המוטל עליו לעשות. וזה גם עבודת ה' שבכך שהאדם משקיע מאמצים לדעת מה ציווי ה', יש בכך הוראת עבדות עצומה, ובעצם הדבר מוכיח עבדות וציות ואין לך עבודה גדולה מזו, [וכך דרשו בספרי לפי דעה אחת את הפסוק (דברים יא, יג) "ולעבדו בכל לבבכם", ואמרו בספרי (עקב פיסקא ה) ולעבדו זו תלמוד, וכו' כשהוא אומר (בראשית ב) ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, וכי מה עבודה לשעבר, ומה שמירה לשעבר, הא למדת לעבודה זה תלמוד, ולשמרה אלו מצוות, וכשם שעבודת מזבח קרויה עבודה כך תלמוד קרויה עבודה]. ועוד שעל ידי תלמוד תורה האדם נעשה דבוק בהשי"ת באופן נשגב ביותר, והרי זו קיום נשגב בחלק העבודה. גם החלק השלישי שהוא 'קדושת ישראל', מתבטא בתלמוד תורה באופן מיוחד, שכן העוסק בתורה בשיעור מספיק עד שנעשה 'תלמיד חכם' אזי לא ידיעות בלבד הוא רוכש, אלא הוא בעצמותו מתעדן ומזדכך בשיעור רב עד שמתרומם ונעשה קדוש.

וישנם מצוות נוספות מסוג זה שאל לנו לשייכם לאחת המחלקות כי הם מצוות שהם סיבות לקיום כלל התורה, וכגון מצוות כתיבת ספר תורה ומצוות הקהל שהם למעשה אופנים מסויימים בתוך מצוות תלמוד תורה. וכולם מאותו עניין, וכשאנו באים לבא עניינם של המצוות כולם שומה עלינו אפוא בראשונה לבאר עניינה של מצוות תלמוד תורה.

ואכן תלמוד תורה נמנית בין שלוש הדברים שעליהם העולם עומד (אבות א, ב), התורה והעבודה וגמילות חסדים. וכמו כן מנו אותה חכמים (פאה פ"א מ"ב) בין הדברים שאין להם שיעור ובדברים שאוכלים פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, אמרו 'ותלמוד תורה כנגד כולם'. ואמרו חז"ל - 'אפילו כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה' (ירושלמי פאה פ"א ה"א).

ובפשטות, מעלתו המיוחדת של לימוד וידיעת התורה, היינו משום שהוא מביא לידי מעשה, לדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון. ומאיר לאדם את סגנון חייו ונתיבות הנהגתו כדכתיב 'נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי' (תהילים קיט). כלומר שחשיבותה המיוחדת של לימוד התורה היא בהיותה מצוה יסודית שהיא שורש לכל צורת היהודי, ידיעת התורה והמצוות הוא הכלל שבכוחו מתקיימים הפרטים. וכן על ידי הלימוד גם יתעורר לבוא לידי קיום, וכמו שאומרים בתפילה 'לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים', וכדאיתא בחז"ל (קידושין מ:) 'תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה'.

אמנם יש בתורה עוד מעלה רמה, כי התורה היא השורש והחבל שבה אחוזים כל המצוות, ובעת למדו הרי תופס בלבו ובדעתו את שורש המצוות כולן. ואם כי אינו עושה אותם עתה בפועל, הרי עצם ידיעתה בליבו וסברתו, הוא התעלות ורוממות לאדם, בכך שהוא מכיר ויודע את משפטי התורה ומצוותיה.

על ידי ידיעת התורה נעשה האדם דבוק ביושר ובמשפט. כאשר מבין בדעתו ויודע את חכמת משפטי התורה, תורת האמת המוחלטת שניתנה מאת האלוקים, מתעלה אישיותו לדרגות המוסריות הנעלות ביותר. וכמו שכתוב - (תהילים לו, ל) "פי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט. תורת אלוקיו בלבו לא תמעד אשוריו". נוסף על כך שמצוות התורה הם אמת ויושר הרי הם גם הנהגות קודש, יש בהם קדושה עליונה, הנהגת רוממות עילאית שההולך בהם ודבק בהם, וכן הלומד ויודע אותם, מרומם את עצמו למעלות נשגבות של קדושה וטהרה.

אולם מעלה יתירה יש בלימוד התורה כיון שעל ידי הלימוד קונה את ההנהגות הללו במציאות נפשו, ודעתו משכלת אמיתות היושר והטוב, ומחזיר בלבו רגשות הצדק והמשפט. לא רק לפעול ביושר וקדושה כי אם גם להבין ולהשכיל את הדעות הישירות, לא רק לעסוק בעשייה אלא גם לסבור כן ולחיות כן, שאז הקדושה מתאחדת עם האדם ונעשה מציאות של צדקות ומהות של קדושה. (אף שבכדי לבוא אל שלימות קניין הקדושה צריך גם לעשייה בפועל).

[בהמשך נרחיב עוד במעלות מצוות תלמוד תורה].

מרכזיות ארץ ישראל בתורה (א)

בהתבוננות לאורך כל התורה שבכתב, מבחינים בדבר פלא, אחד העניינים המרכזיים ביותר שחוזר ונשנה בחשיבות ובהתייחסות מיוחדת, הוא הנושא של 'ארץ ישראל'.

הנה הפעם הראשונה בה מתגלה הקב"ה לאברהם בחרן, הרגע בו מתחיל כל הייעוד הגדול והתוכנית הכבירה של עם ישראל, האלוקים הגדול והנורא אלוקי השמים והארץ עלה ברצונו שקרוצי חומר בני תמותה יהיו קשורים אליו יתברך, והתגלה ופתח באמירה לאדם אשר בחר בו, אברהם העברי מאור כשדים. והנה מה נאמר לו ברגע הכביר הלזה: 'לך לך - אל הארץ אשר אראך'. זה כל מה שהקב"ה חפץ למסור במסר הראשון למייסד עם סגולתו - לך לך אל "ארץ ישראל".

וכך הלאה, ההתגלות השניה אשר כבר מתקיימת בארץ עצמה, וכבר היה בה גילוי יותר נשגב - 'וירא ה' אל אברהם' - מהו תוכן הדיבור הנבואי הנשגב שהקב"ה מוסר לאברהם - (בראשית יב, ז) 'וירא ה' אל אברהם ויאמר' - 'לזרעך אתן את הארץ הזאת'. אברהם יורד למצרים ואחר כך חוזר כבוד במקנה, ושוב זוכה להיראות ה' אליו אחר הפרד לוט מעמו: (בראשית יג, יז) 'שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה. כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם. ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה'.

והדברים לכאורה תמוהים וטעונים ביאור, היינו מצפים שכאשר האלוקים הולך לבחור לו עם יאמר להם על התכלית המרוממת שמתעתד לעשות עמהם, למשל שהיה אומר לאברהם 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש', או שהיה מודיע לו על התורה שיתן להם, מצוות ורוממות, על נבואה ורוח הקודש, בית המקדש והשראת השכינה, קדושה ורוחניות, או גן עדן ותחיית המתים ועולם הבא. אך מה יש בה בארץ כנען, שהיא הביטוי הכי נשגב להבטחת ה' לאבות. לכל אורך הדרך, ארץ ישראל, ארץ ישראל, ושוב ארץ ישראל.

והן אמנם שאין ארץ ישראל מגרש של ערימות חול ואחוזות נדל"ן, אלא יש בה סגולת קודש מופלאה להיות מוכנה לכל הקדושות ודביקות בה', וכל הנביאים לא נתנבאו אלא בארץ ישראל, וכל היושב בה דומה כמי שיש לו אלוהים. אולם ככל שיש בה מתנת קודש מופלאה וכוחות סגוליים כבירים, עדיין אין מובן מדוע לא באה ההבטחה על עיקרי המעלות של עם ישראל, כמו תורה וקדושה והשראת השכינה, אלא דווקא על מכשירי מצוה של ארץ ישראל, שככל שהוא חשוב אין הוא עצם העניין המרכזי ותכליתו של עם ישראל.

והנני פורט על רגל אחת את כל מהלך התורה, בכדי שנוכל להבחין עד כמה רבה ומרכזית ההתייחסות לארץ ישראל. לאחר 'לך לך' ו'קום התהלך בארץ' גם השלבים הבאים בקירבת אברהם והתחברותו על השי"ת, הכל חוזר והולך סביב עניין הארץ. הנה 'ברית בין הבתרים', מאורע אשר לא יאומן, השי"ת בכבודו ובעצמו כורת 'ברית' - שבועת התחברות עם בן אנוש, תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הבתרים. ומה הוא תוכן הברית: (בראשית טו, יח-כא) "ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת. את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמוני. ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים. ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרשי ואת היבוסים".

ושוב כורת האלוקים עם אברהם ברית יותר נשגבה ויותר רוממה הלא היא ברית המילה - (בראשית יז, ב) "ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד. - אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים - - - והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדורותם לברית עולם להיות לך לאלוקים ולזרעך אחריו". וגם בברית הזאת תופסת כאן הארץ עניין מרכזי - ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו את כל ארץ כנען לאחוזות עולם והייתי להם לאלוקים".

וכך הלאה אצל יצחק כאשר מתגלה אליו ה' לראשונה אחר מות אברהם - (בראשית כו, ב-ה) 'וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך. גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמתי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך. וגו'.

וכל זה צריך פשר, ויבואר בהמשך.

